

بیمارستان در اسلام و اروپا

اطلاعات جالبی پیرامون :

- ۱- نخستین درمانگاه اسلامی ۲- تاریخچه بیمارستان در اسلام
- ۳- چگونگی وسعت و تجهیزات بیمارستانهای اسلامی
- ۴- تاریخ بیمارستان در اروپا ۵- چگونگی وضع بیمارستانهای اولیه اروپا و نخستین بیمارستانی که در اروپا بوجود آمد
- ۶- طرز درمان بیماران و . . .

جراحیهای سطحی داشت ، اداره می شد و خود رسول اکرم (ص) عیادت و نظارت می فرمودند (۱) در جنگ «احد» و «غزوه حمراء الاسد» نیز چنین درمانگاهی زیر نظر «نسیبه دختر کعب» اداره می شد (۲)

اما نخستین بیمارستانی که شامل تجهیزات درمانی و وسایل آسایش و رسیدگی برای عموم بیماران بود

به عقیده مورخان، نخستین مرکز درمانی و محل اختصاصی برای رسیدگی به آسیب دیدگان جنگ، به امر پیامبر اکرم (ص) به وجود آمد. این مرکز درمانی همزمان با جنگ خندق و تیر خوردن «سعد بن معاذ» که به صورت خیمه ای کوچک در کنار مسجد مدینه بود، تاسیس یافت. این درمانگاه کوچک زیر نظر بانوی مسلمانی به نام «رفیده انصاری» که تخصصی در پانسمان و

۱- سیره ابن هشام ج ۳ ص ۲۵۰ الاصابه ج ۴ ص ۳۰۲ تاریخ الی بیمارستانات - بنقل از مسلم و ابن

اسحق - ص ۹- اعلام النساء ج ۲ .

۲- کتاب المغازی واقدی ج ۱ ص ۲۶۸ بحار الانوار ج ۶- چاپ کمپانی- سفینه البحار ج ۲ ص ۵۸۵

دکتر «احمد عیسی بیک» از سخاوی نقل نموده که بیمارستان ابن طولون شامل کتابخانه‌ای بود دارای بیش از یکصد هزار جلد کتاب در رشته‌های مختلف علوم و فنون که با مرور زمان و بر اثر حوادث از بین رفت (۵)

«ادم منز» می گوید: این بیمارستان دارای دو باب حمام خصوصی مردانه و زنانه بود که بیماران از آن استفاده می کردند (۶)

همو گوید: هزینه ماهانه بیمارستان صاعدی بغداد (سال ۲۷۹-۲۸۹ هـ برابر ۱۸۹۲-۱۸۹۰ م) بالغ بر چهارصد و پنجاه دینار می شد و این بیمارستان حتی مجانین را مورد پذیرائی قرار میداد و بخشی از این بیمارستان با تجهیزات ویژه دیوانگان بود (۷) و اما مجهزترین بیمارستانی که در قرون چهارم هجری تاسیس گردید بیمارستان عضد الدوله

در سال (۸۸ هـ) همزمان با حکومت عبدالملک در شام تاسیس گردید (۱)

سپس در سال (۱۷۱ هـ ۷۸۶ م) بدستور «هرون الرشید» در بغداد بیمارستانی وسیله «جبریل بن بختیشوع» برپاگشت (۲)

«آدم منز» استاد لغات شرقی در دانشگاه سویس در الحضاره (ج ۲/۲۰۵) و «دکتر ماکس میرهوف» چشم پزشک جهانی و مورخ نامی طب عرب در مقاله اش زیر عنوان: «علوم طبیعی و طب» (۳) و قلقشندی (۴) نوشته اند: اولین بیمارستانی که در مصر بنیان گذاری شد بوسیله «احمد بن طولون» سرسلسله حکومت بنی طولون در مصر در سال ۲۵۹ هـ - ۸۷۲ م در منطقه «فسطاط» بود و این بیمارستان تا سال ۸۲۱ هجری (سال تالیف صبح الاعشی) همزمان با قرن ۱۵ میلادی همچنان پابرجا بود و از آن پس اطلاعی از آن در دست نیست.

- ۱- خطط مقریزی به نقل تاریخ بیمارستانات - ص ۱۰ حضارة الاسلامیه ج ۲ ص ۱۹۹ چاپ قاهره و ۲۰۵ چاپ بیروت
- ۲- تاریخ الحکما عفتی ۳۸۳ عیون الانباء ص ۲۴۵ میراث اسلام ص ۱۲۲
- ۳- مقاله مزبور یکی از سیزده مقاله‌ای است که بقلم سیزده تن از خاور شناسان بنام، و استادان دانشگاههای انگلستان و ویژه موضوعات مختلف اسلام شناسی وسیله «سرتوماس ارنولد» و همکارش «آلفرد کیوم» تهیه و در سال ۱۹۲۴ در لندن و ۱۹۳۱ در اکسفورد و بعدا بفری (تراث الاسلام) و فرانسوی و اسپانیائی و فارسی (میراث اسلام) ترجمه و چاپ و منتشر گردید (المشرقون ج ۲ ص ۵۰۵ و ۷۶۷)
- ۴- صبح الاعشی ج ۳ ص ۳۳۷
- ۵- تاریخ بیمارستانات ص ۳۹ و ۷۱
- ۶- حضارة الاسلامیه ج ۱۲ ص ۱۹۹ چاپ قاهره و ۲۰۵ چاپ بیروت
- ۷- حضارة الاسلامیه ج ۲ ص ۲۰۰ چاپ قاهره

دیلمی شیعی در بغداد بود که ظاهراً بر اساس بیمارستان ابوالحسن بحکم (امیرالامراء بغداد قبل از دیالمه) متوفای ۳۱۲ احداث و نوسازی شد (۱)

این بیمارستان شامل بخش‌های مختلف عمومی، جراحی، چشم پزشکی، شکسته بندی، بایست و چهار نفر طبیب، جراح، چشم پزشکی، شکسته بند و به همین نسبت پزشکیار، پرستار، خدمه و انواع نیازمندیها و تجهیزات، حتی قایق ویژه حمل و نقل بیماران از یکطرف جسر بطرف دیگر تا وسایل کفن و دفن بیمارانی که احیاناً در بیمارستان می‌مردند، در سال ۳۷۲ گشایش یافت و تمام خدمات بیمارستان مزبور رایگان بود (۲)

«ویل دوران» می‌نویسد:

اسلام در ایجاد بیمارستانهای مجهز و تهیه لوازم آن در جهان پیشگام بود، بیمارستانی که نورالدین (۵۵۶ هـ ۱۱۶۰ م) ایجاد کرده بود، سه قرن تمام بیماران را بدون دستمزد معالجه می‌کرد و داروی رایگان نیز می‌داد، بگفته مورخان «اجاق» این

بیمارستان (۲۶۷ سال) پیاپی مشغول بود و خاموش نشد (۳)

استاد کرد علی - بناً بقول تاریخ الیمار ستانات ص ۲۱۳ - می‌گوید:

بیمارستان کبیرنوری که در حدود (۵۷۰ هـ) با تشکیلات و موقوفات خیلی وسیع تاسیس گردید تا سال (۷ ۱۳ ۱۸۹۹ م) آباد بود و بیماران در آن معالجه می‌شدند و اطباء و متخصصان دارو - ساز در آن کمتر از بیست نفر نبودند.

«ابن جبیر» جهان‌گرد اندلسی که در سال (۵۸۰ هـ ۱۱۸۴ م) به بغداد رفته بود از دیدار بیمارستان بزرگ شهر، که چون قصور سلطنتی بر ساحل دجله سر برافراشته بود و بیماران را غذا و داروی رایگان می‌داد تعجب کرده بود (۴)

در قاهره نیز «سلطان قلاوون» در سال (۶۸۴ هـ ۱۲۸۵ م) بیمارستان منصوروی را پی افکند که بی‌شک بزرگترین بیمارستان قرون وسطی به شمار می‌رفت وی در داخل فضای وسیع محصور و چهار ضلعی چهار

۱- چنانکه از مندرجات تاریخ الحکماء صفحات ۱۴۸-۴۰۳-۴۰۷-۴۳۶ استفاده می‌شود و نیز مولف الحضارة ص ۲۰۷ گوید: پیش از عضدالدوله در سال ۳۵۵ هـ (۹۶۶ م) معزالدوله، بیمارستانی در بغداد کنار بل دجله برپا نمود و موقوفات زیادی که بالغ بر پنجاه اردینار عواید سالانه‌اش بود، بر آن وقف کرد.

۲- تاریخ الحکماء قفطی - چاپ لندن - ص ۴۳۸ عیون الانباء فی طبقات الاطباء چاپ بیروت ص ۴۱۴ الحضارة الاسلامیه آدم مترج ۲/۲۰۷ تاریخ الیمار ستانات فی الاسلام ص ۱۸۷ تاریخ تمدن جرجی زیدان ص ۶۰۹ و فیات الاعیان ج ۲ ص ۲۲۲ شمس العرب تستطع علی الغرب ص ۲۲۹

۳- تاریخ تمدن ج ۴ ص ۳۰۱ ترجمه پاینده

۴- رحله ابن جبیر ص ۲۰۱

که من در دنیا همانندی برای آن سراغ ندارم .
ایسن بیمارستان در بهترین نقاط شهر در فضای
وسیمی باعالی ترین نقشه و مصالح ساختمانی و
زیباترین طرز نقاشی پایه گذاری و بنا گردید و انواع
درختان میوه ، گل های خوشبو و گیاهان خوردنی در
آن غرس و پرورش داده شد .

کف اطاقها و سائنها با بهترین فرشهای پشمی ،
حریر ، کتان و غیره پوشیده گردید و اضافه برداروخانه
و تامین نیازمندیهای طبی و غذایی برای بیماران ،
لباسهای روزپوش و شب خواب به مقتضای هر-
فصلی تهیه شد و موقعی که بیماران فقیر از بیمارستان
خارج می شدند مقداری پول نقد به آنها داده می شد
تا دوره نقاهت را براحتی طی نمایند و بعدا دنبال
کار بروند .

این بیمارستان اختصاص به بیماران یا بیماران
منطقه فاس نداشت بلکه در سراسر مراکش هر کجا
بیمار غریبی پیدا می شد او را بدانجا انتقال داده و
به درمانش می پرداختند تا بهبودی کامل پیدا کند .
در تمام روزهای جمعه «ملك ابو یوسف» پس
از ادای نماز ششخصا به دیدن بیماران می رفت و به
همه آنها سر می زد و از يك يك آنان تفقد و احوال
پرسی می نمود و از نحوه پذیرائی کسارمندان و
کارگران بیمارستان تحقیق می کرد تا مبادا در اداره
بیمارستان و رسیدگی به بیماران سهل انگاری کنند (۳)

بنا بر با کرد که در میان آن ، محوطه ای بود که با ایوانها
احاطه شده بود ، و حوض ها و جویها هوای آنرا
خنک می کرد ، برای بیمارهای مختلف و بیماران در
حال نقاهت بخشهای جداگانه داشت .

همچنین تجزیه خانه (آزمایشگاه) و داروخانه و
بخش «سرپائی» و آشپزخانه ها و حمامها و کتابخانه
و یک مسجد برای نماز و سالن مطالعه ، مناظر دل-
انگیز برای قسمت بیماران روانی به بیمارستان
پیوسته بود .

بیماران زن و مرد ، غنی و فقیر ، در آنجا بدون
دستمزد درمان می شدند ، به بیماران بهبود یافته
هنگام خروج از بیمارستان مبلغی می دادند تا بلافاصله
برای تأمین هزینه زندگی خود محتاج کار نباشند (۱)
«دکتر احمد عیسی بیک» ، درباره این بیمارستان و
موقوفات آن شرح مفصلی نگاشته و می نویسد :
قسمتهای بجا مانده این بیمارستان از مهم ترین آثار
باستانی مصر و در حال حاضر (۱۳۵۷ هـ) فقط بعنوان
مرکز چشم پزشکی مورد استفاده و شامل بخشهای
سرپائی و بستری می باشد (۲)

مورخ شهیر «عبدالواحد مراکشی» درباره
بیمارستان مراکش نوشته است : ابو یوسف ، یعقوب-
بن یوسف بن عبدالعزیز بن علوی متوفی (۵۹۵) که
از سلاطین موحدین در مغرب اقصی (باختر دور)
بود ، بیمارستانی در مراکش (فاس) تاسیس نمود

۱- ویل دورانت ج ۴ ص ۳۰۱

۲- تاریخ الیمارستانات ص ۱۱۱ حسن المحاضره ج ۲/۲۷۰ رحله ابن بطوطه - چاپ بیروت -

ص ۳۷ چاپ پاریس ج ۱ ص ۷۱

۳- المعجب فی تلخیص اخبار المغرب - چاپ لیدن ۱۸۸۱ - بقل تاریخ الیمارستانات - الاعلام زرکالی

ازمقایسه تاسیخ بیمارستان (حدود ۵۷۰ هـ) با سال درگذشت «محمد بن قاسم قرشی مالقی» (۷۵۷) که از اطبای بیمارستان نامبرده بود می‌توان استنباط کرد که این بیمارستان پیش از (۱۶۲) سال مورد استفاده قرار گرفته و از آن پس خبری درباره آن در دست نیست.

جزاین‌ها دهه‌بیمارستان مجهز وجود داشت از قبیل بیمارستان شیراز و بیمارستان اصفهان که زیر نظر «احمد بن عبدالرحمن بن مندویه» اصفهانی متوفای (۴۱۰) اداره می‌شد و نامبرده رساله‌ای براساس راهنمایی متصدیان و مسئولین بیمارستان نوشت (۱)

یکی دیگر از بیمارستانها، بیمارستان ری بود که قبل از بیمارستان عضدی بغداد زیر نظر «محمد بن زکریای رازی» اداره می‌شد (۲) از جمله آنها بیمارستان «ابن فرات» وزیر شیعی مقتدر عباسی که در سال (۳۱۱ هـ) بنیان‌گذاری شد (۳) این بیمارستانها یکی پس از دیگری در درقنهای اولیه اسلام در کشورهای اسلامی برپا

گردیدند. جالب آنکه این بیمارستانها همچون بیمارستانهای دانشگاههای امروزی نقش تربیت پزشک و حتی تهیه دارو را نیز ایفا می‌کردند. دکتر «گوستا ولو بون» فرانسوی می‌نویسد:

بیمارستانهای هرب موافق اصول حفظ الصحه بنا شده بود و از بیمارستانهای امروزها بهتر بوده‌اند، این بیمارستانها خیلی وسیع و جریان هوا و آب در آنها زیاد بوده است.

و نیز نوشته است: مانند بیمارستانهای امروز در بیمارستانهای آن عصر هم برای بیماران سالونهای بزرگ بنامی کردند و حجره‌هایی را برای دانشجویان رشته پزشکی اختصاص می‌دادند، بدین منظور که محصلین از معاینه بیماران استفاده نموده و بوسیله تجربه و مشاهده، تحصیلات علمی خود را تکمیل نمایند و به اندازه‌ای که محصلین رابه دیدن بیماران و معالجات ترغیب می‌نمودند، به تدریس آنقدر اهمیت نمی‌دادند.

ولی در دارالعلومهای قرون وسطای اروپا عکس آن معمول بوده و خیلی کم از آنها در این امر تقلید شده است. (۱)

اگر در شناختن کسی درماندی جستجو کن به بین باچه افرادی معاشرت میکنند که او را خواهی شناخت قلبی که مهر می‌ورزد؟ همیشه جوان است.

نفس خود را بکش نبرد این است منتهای کمال مرد این است

«اوحدی»

- ۱- تاریخ الیماستانات ص ۲۶۷ طبقات الاطباء ص ۴۶۰ احسن التقاسیم مقدسی ص ۴۳۰
- ۲- تاریخ الحکماء قطعی و تاریخ الیماستانات ص ۲۶۶ طبقات الاطباء ص ۴۱۶
- ۳- عبون الانباء ص (۳۰۵) حضارة الاسلام ج ۲ ص ۲۰۷
- ۴- تمدن اسلام و هرب ص ۶۳۵